

حبس زدایی در نظام کیفری

مؤلف

علی صمدی اندزقی

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی

www.ketab.ir

انتشارات قانون یار

۱۴۰۰

سرشناسه	: صمدی اندرزقی، علی، ۱۳۶۳-
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: حبس زدایی در نظام کیفری / مولف علی صمدی اندرزقی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون یار، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۵۴۹-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: -
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۲۷]-۱۳۲.
موضوع	: مجازات‌های جایگزین زندان -- ایران
موضوع	: Alternatives to imprisonment -- Iran
موضوع	: مجازات‌های جایگزین زندان
موضوع	: Alternatives to imprisonment
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: Criminal law -- Iran
رده بندی کنگره	: ۳۹۶۲KMH
رده بندی دیویی	: ۵۵/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۵۲۳۵۸۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

انتشارات قانون یار

حبس زدایی در نظام کیفری

تألیف: علی صمدی اندرزقی

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول- ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۵۴۹-۳

(تمامی حقوق مادی این کتاب محفوظ بوده و متعلق به انتشارات قانون یار می باشد)

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲ تلفن: ۵۲۶ و ۶۶۹۷۹۵۱۹

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۱

فصل اول

بررسی و شناخت مفاهیم و کلیات ۱۵

بخش اول: مفهوم و انواع سیاست جنایی ۱۵

بند دوم: سیاست جنایی قضایی ۲۵

بند سوم: سیاست جنایی اجرایی ۲۶

بند چهارم: سیاست جنایی مشارکتی ۲۷

بخش سوم: بررسی و شناخت سیاست جنایی تقنینی در نظام کیفری ایران ۲۸

بند اول: ساختار و تشکیلات مراجع قضایی ۲۸

بند دوم: بررسی و شناخت ارکان قوه مقننه ۳۱

بند سوم: مجلس شورای اسلامی ۳۲

بند چهارم: رئیس و هیات رئیسه ۳۲

بند پنجم: سازمان اداری ۳۳

بند ششم: کمیسیون ها ۳۳

بند هفتم: شورای نگهبان ۳۴

بخش چهارم: فرآیند قانونگذاری و نقش آن در سیاست جنایی ۳۶

بند اول: رسیدگی و تصویب ۳۷

بند دوم: تأیید ۳۸

بند سوم: امضای مصوبات توسط رئیس جمهور ۳۸

بند چهارم: انتشار قانون ۳۹

بخش پنجم: نقش قانونگذاری در سیاست جنایی ۴۰

بخش ششم: بررسی و شناخت جرم انگاری در این راستا ۴۱

بند اول: ضمانت اجرا ۴۳

- بند دوم: آیین دادرسی کیفری ۴۵
- بند اول: شکست مجازات حبس در دستیابی به اهداف ۴۷
- بند دوم: جرم‌زا بودن محیط زندان ۵۳
- بند سوم: تعارض با اصل شخصی بودن مجازات‌ها ۵۴
- بند چهارم: هزینه‌های اقتصادی زندان ۶۰
- بند پنجم: تراکم جمعیت زندان و کمبود فضای مناسب ۶۳
- بند ششم: مشکلات بهداشتی موجود در زندان ۶۴
- بند هفتم: اثر روانی نامطلوبی زندان بر زندانی ۶۴
- بند نهم: از بین رفتن حس مسئولیت ۶۶

فصل دوم

- سیاست جنایی ایران پیرامون حبس‌زدایی ۶۹
- بخش اول: بررسی و تحلیل کیفری نهاد تعویق صدور حکم ۶۹
- بند اول: بررسی مفهوم نهاد تعویق صدور حکم ۷۰
- بند دوم: اهداف نهاد تعویق صدور حکم ۷۱
- بخش دوم: انواع تعویق صدور حکم ۷۵
- بند اول: تعویق ساده ۷۵
- بند دوم: تعویق مراقبتی ۷۵
- بند سوم: آثار تعویق صدور حکم ۷۸
- بخش سوم: بررسی و تحلیل قانونی آزادی مشروط ۷۹
- بند اول: تعریف آزادی مشروط ۸۱
- بند دوم: مبانی و قلمرو آزادی مشروط ۸۱
- بند چهارم: فواید و آثار آزادی مشروط ۸۲
- بخش چهارم: تعلیق اجرای مجازات ۸۳
- بند اول: تعریف تعلیق ۸۵

بند دوم: فواید تعلیق اجرای مجازات	۸۵
بند سوم: بررسی مفهوم و ماهیت جزای نقدی	۸۸
بند چهارم: محاسن جزای نقدی	۸۹
بند پنجم: معایب جزای نقدی	۸۹
بخش پنجم: جایگاه دوره مراقبتی در حقوق کیفری ایران	۹۰
بخش ششم: جریمه روزانه	۹۷
بند اول: مفهوم جریمه روزانه	۹۸
بند دوم: فواید	۹۸
بند سوم: شرایط اعطا و نحوه اجرای جریمه روزانه	۹۹
بخش هفتم: خدمات عام المنفعه	۱۰۱
بند اول: اهداف خدمات عمومی یا عام المنفعه	۱۰۲
بند دوم: کاهش جمعیت کیفری زندان و صرفه جویی در هزینه‌ها	۱۰۲
بند سوم: بازپذیری اجتماعی و تقویت حس مسئولیت در بزهکار	۱۰۳
بند چهارم: مبارزه با افزایش تکرار جرم	۱۰۴
بند پنجم: جبران خسارات بزه‌دیده	۱۰۵
بند ششم: ایجاد اعتماد عمومی نسبت به عملکرد نظام عدالت کیفری	۱۰۶
بخش هشتم: فواید خدمات عمومی یا عام المنفعه	۱۰۷
بخش نهم: محرومیت از حقوق اجتماعی	۱۰۸
بند اول: مفهوم محرومیت از حقوق اجتماعی	۱۰۹
بند دوم: انواع محرومیت از حقوق اجتماعی	۱۰۹
بند سوم: جایگاه محرومیت از حقوق اجتماعی به عنوان ضمانت اجرای کیفری	۱۱۰
بخش دهم: حبس در منزل	۱۱۹
بند اول: مفهوم حبس در منزل	۱۲۰
بند دوم: فواید حبس در منزل	۱۲۰
بخش یازدهم: نظارت الکترونیکی	۱۲۱

پیشگفتار

حبس یا محصور کردن و یا زندانی شدن بزهکاران یکی از قدیمی ترین روش های مجازات حکومت ها در قبال مجرمان است که بسته به قوانین داخلی هر کشور اعمال می شود. جامعه شناسان و حقوقدانان معتقدند که فرد زندانی نه تنها در دوره محکومیت خود، بلکه پس از آن نیز با محدودیت های بسیاری در اجتماع روبرو می شود که هزینه رفع آن یا به کلی غیرممکن بوده و یا آسیب های اجتماعی دیگری را دامن می زند. با توجه به اجرایی شدن این اقدامات در سه سال گذشته، خیلی ها معتقدند که حبس زدایی هنوز در بوته نقد و بررسی قرار نگرفته است و اینکه تا چه اندازه می تواند به اهداف عالی منتهی شود، هنوز معلوم نیست. سابقه تاریخی اعمال مجازات و واکنش در برابر جرم همزمان با پیدایش اولین بزه می باشد. در طول تاریخ همواره انسان ها درصدد تدوین قوانینی به منظور واکنش در برابر اعمال مغایر با منافع های پذیرفته شده و با ارزش جامعه بودند، به عبارتی دیگر همپای تحولاتی که در مفهوم، دامنه، نوع و کیفیت، «جرم» و «بزهکاری» در سده های اخیر رخ داده و دولتها را با بزهکاری نوین که پیچیده و متفاوت از گذشته است. روبرو کرده، «واکنش اجتماعی علیه جرم» نیز به تناسب شاهد دگرگونی های وسیعی بوده است. در این زمان، زندان به مثابه مهمترین شکل واکنش اجتماعی علیه جرم و فرد اجرای کیفرهای اصلاح کننده، دستخوش دگرگونی هایی شده است. در ادوار بسیار دور، ضمانت اجراهای کیفری در قالب مجازاتهای شدید بدنی و ترضیلی اعمال می شد. در این دوره، مجازات بر پایه انتقام و

سرکوبی مجرم استوار بود و به شکل مجازات‌های بدنی قهرآمیز به ویژه اعدام و سایر مجازات‌های غیرانسانی و خشن متظاهر شد. همانطور که می‌دانیم حبس و زندان در رسیدن به اهدافی که برای آن در نظر گرفته شده بود، ناکام مانده و در حال حاضر کارکردهای اصلاحی و بازسازی اجتماعی آن با شکست مواجه شده است. در نتیجه با توجه به توالی فاسدی که حبس و حبس‌گرایی به دنبال داشت، قانونگذار را به یافتن راه‌حلی برای گریز از این بحران واداشت، به طوری که با شکل‌گیری جنبش حبس‌زدایی، سیاست جنایی کشورها به مجازات‌های جایگزین حبس روی آوردند. به نظر می‌رسد قانون مجازات اسلامی جدید دست قاضی را برای تخفیف باز گذاشته و ممکن است باعث شود ضمانت اجرایی مجازات کاهش یابد، اما از طرفی نیز بنای تدوین‌کنندگان قانون حبس‌زدایی بر کاهش تعداد زندانیان و کاستن مجازات قرار گرفته است. با توجه به هزینه‌های سنگینی که زندانی کردن مجرمین بر دوش دستگاه قضا می‌گذارد، قانون جدید مجازات اسلامی می‌تواند از طریق مجازات جایگزین حبس، از این هزینه‌ها بکاهد. کاهش جمعیت کیفری زندانها، کاهش هزینه نگهداری زندانیان، تلاش برای نگهداری قانون‌خانواده‌ها از نقاط مثبت قانون جدید مجازات اسلامی است. در هر جامعه باید‌ها و نباید‌ها (هنجار) را قوانین و مقررات مشخص می‌کنند که این قوانین ضمن ایجاد نظم عمومی می‌بایست متضمن حقوق و آزادی‌های افراد نیز باشد. امروزه سیاست کشورهای مختلف از جمله ایران در راستای حبس‌زدایی و اعمال مجازات‌های جایگزین حبس است؛ چراکه حقوق‌دانان، جرم‌شناسان و جامعه

شناسان کیفری به این نتیجه رسیده اند که حبس مجرمان چه از نظر اصلاح و بازپروری او و چه از نظر فلسفه ارعاب و پیشگیری با شکست مواجه شده است. اعمال گسترده مجازات حبس از لحاظ اقتصادی، جرم شناختی و اجتماعی دارای اثرات سوء و زیان باری است که مهم ترین آن‌ها شامل سوء پیشینه فرد بوده که منع بازگشت وی به جامعه می‌شود، همچنین ورود صدمات روحی و روانی به مجرم به دلیل طرد شدن وی از اجتماع، حرفه‌ای شدن مجرم غیرحرفه‌ای به دلیل مصاحبت با مجرمان دیگر در زندان، وارد شدن اثرات منفی اقتصادی و اجتماعی بر روی خانواده زندانی و تحمیل هزینه نگهداری زندانیان برای حکومت‌ها است. در همه نظام های حقوقی یکی از مهمترین عکس العمل‌های مجازات حبس می‌باشد اما از نظر یافته های جرم شناختی حبس هر چند یکی از مهمترین و اساسی ترین مجازات می باشد. متأسفانه در اغلب موارد آثار سوء بر جمعیت کیفری دارد با توجه به اینکه قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ اخیر التصویب بوده لازم است تا در این خصوص به بررسی و نقد این موضوع ضمن تغییرات بنیادی و نوین صورت پذیرد که میزان مجازات ها و مواد متعدد قانون مذکور که مورد بازنگری قرار گرفته با رویکردهای جدید جرم شناختی در مکاتب مختلف که پرهیز از حبس و کاهش آن توسط دانشمندان توصیه شده تا چه اندازه مطابقت یا مغایرت دارد، چرا که با توجه به رویکردهای قانونگذار برای حفظ حقوق افراد و نظم عمومی در پرتو قانون مجازات اسلامی جدید به این مسئله پرداخته شود. البته لازم به ذکر است قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در ۲۳ اردیبهشت ۹۹ و با هدف اصلی کاهش تعداد

زندانیان در آخرین روزهای مجلس دهم به تصویب رسید. قانونی که با وجود ابلاغ و اجرایی شدن، این روزها انتقادات زیادی به آن وارد می‌شود. برخی منتقدان نحوه تصویب آن را زیر سؤال می‌برند و آن را عاری از زمان کافی برای کارهای کارشناسی می‌دانند و برخی دیگر تأکید دارند که این قانون به اهداف مورد نظرش نمی‌رسد. نکته مهمی که وجود دارد این است که در کنار تدابیری که به ما در بحث حبس‌زدایی کمک می‌کند باید به سمت مقوله دیگری برویم و آن مقوله پیشگیری از وقوع جرم است. پیشگیری از وقوع جرم مهم‌ترین گامی است که باید در خصوص امنیت کیفری برداریم. اگر ما در زمینه پیشگیری از جرم هرگونه تأخیر و سهل‌انگاری داشته باشیم علی‌القاعده باید با تبعات ناخوشایندی خودمان را مواجه کنیم؛ لذا آنچه در گام اول مطرح است مربوط است به سیاست‌های کلان حاکمیت که باید به صورت کاملاً هماهنگ و منسجم به دنبال اجرایی کردن قانون پیشگیری از وقوع جرم باشند. اگرچه، چند سالی از تصویب قانون پیشگیری از وقوع جرم می‌گذرد ولی متأسفانه آثار عملی خاصی را مشاهده نکرده‌ایم.